

EGYÉB NÉVTANI KÉRDÉSEK

ÚJ MAGYAR CSEMEGESZŐLŐFAJTÁK ELNEVEZÉSEIRŐL

1. A növénynevelés a biológia, illetőleg a mezőgazdaság, következképpen a népgazdaság/világgazdaság egyre növekvő fontosságú területe. Az új – nagyobb hozamú, értékesebb, ellenállóbb stb. – fajták növekvő számban való létrehozása korábban nem tapasztalt változásokat hoz a világ növénytermesztésében. A szőlőnevelés területére szűkítve is bizonyosan elmondhatjuk: amit magyar kutatók e téren minőségben és mennyiségben elvégeztek, az föltétlen elismerést érdemel. Csupán szemléltetésképpen említem: Kocsis Pál kecskeméti szőlőnevelőnk (1884–1967) önerőből több ezer szőlőmagoncot nevelt, s ezekből ma 125 hibridet tartanak nyilván (HAJDU–ÉSIKNÉ 2001: 20). Szegedi Sándor (1921–1986) pedig, aki a Kecskeméti Kutató Állomás igazgatója is volt, munkatársai közreműködésével 40 000 szőlőhibridet állított elő és értékelt, s a sok ígéretes fajtából szép számmal van államilag minősített fajta és minősítésre bejelentett fajtajelölt (i. m. 25). Az a tény is önmagáért beszél, hogy a kecskeméti Szőlészeti és Borászati Kutató Intézet rendezte meg 2002-ben a VIII. Nemzetközi Szőlőgenetikai és Nevelési Konferenciát 28 ország delegálta 180 genetikus és nevelő részvételével.

Az új fajták megjelenésének és piacra kerülésének van nyelvi vetülete is. Az új fajtáknak nevet kell adni. S mivel sok az új fajta (nem csak a szőlők körében), az új fajtanevek megjelenése úgyszólván mindegyik biológiai területen a szakszókincs folyamatos és állandó bővülését, a nevezéktan elemeinek már-már robbanásszerű gyarapodását hozza magával. Korábban a spontán (népi) névadás volt jellemző az élet minden területén. A keresztezéses neveléssel és szelekcióval történő fajta-előállítással megjelenik a tudatos (mesterséges, illetőleg tudományos) névadás is, tehát a növénynevelőtől adott fajtanevek. Mégpedig nagy számban. A névadás korántsem könnyű feladata a nevelőkre hárul. A tudatos névadás e területen követni javasolt szempontjairól a megfelelő növénytan leírások említését szoktak tenni (l. például: A fajták elnevezése, a fajtanevek használata: SOLTÉSZ 1998).

A továbbiakban kizárólag a szőlőneveket vizsgálva említem meg, hogy az ampelográfiai leírásokban gyakorta találkozunk szőlőnév-magyarázatokkal, s olvashatunk neves nevelők névadási gyakorlatáról is (Mathiász János szőlőnévadásáról l. például HAJDU–ÉSIKNÉ 2001: 17, Kocsis Páléről pedig ILLÉS 1977 passim).

2. Azoknak, akik több-kevesebb figyelemmel kísérik az új, hazai nevelésű csemegezőlőfajták megjelenését, illetőleg a róluk való híradást – akár „egyszerű” szőlőfogyasztóként, piacon vásárolva a nemes gyümölcsöt, akár hivatásos vagy amatőr szőlőtermesztőként, rendszeresen tájékozódva szakmai publikációkban s faiskolai szőlőoltvány-lerakatokban, akár saját kertben hódolva a szőlészkevelés hasznos és kellemes foglalatosságának –, bizonyosan feltűnt valami. Az, hogy az utóbbi években forgalomba került és napjainkban államilag elismert, illetőleg elismerés előtt álló új hazai csemegezőlőfajtáink elnevezésmódjában nagy változás következett be. A női nevek csemegezőlő-elnevezésként való, feltűnően gyakori használatáról van szó.

Egytagú női névi szőlőelnevezések voltak persze korábban is. Ilyen például a régebbi *Magdolna* vagy Kocsis Pál szőlőnemesítő egyik hibridje, az *Ida*. Az előbbi a szőlőfajta érési idejére vonatkozott (a szőlőfajta érési ideje a személynév naptári napja körüli időre esett/esik általában), azaz a név a szőlőfajta meghatározott jellemző jegyére, tulajdonságára utalt. Az utóbbit a szőlőnemesítő feleségéről nevezte el (ILLÉS 1977: 165). Más gyümölcsfajták körében is vannak női névi elnevezések, de korántsem olyan számban, mint az újabb csemegeszlőfajták körében. Így például a cseresznyefajták egy része is női nevet visel (*Katalin, Margit*), s az újabb mesterséges névadásban ezekkel az önmeddő, tehát porzópartnert igénylő fajtákat jelölik (*Linda, Stella* például), míg nem női nevekkkel s nem is föltétlenül tulajdonnévvel az önporzó fajtákat (itt a férfinevek előretörése érzékelhető).

Mire alapozom fentebb megfogalmazott véleményemet? Arra, amit egy 2001-ben megjelent kitűnő szőlészeti könyvben találtam, illetőleg arra a tapasztalatra, amelyet az e könyvben közölt és a különböző szőlészeti munkákban olvasott szőlőnevek összevetésével szereztem.

3. A szóban forgó könyv HAJDU EDIT és ÉSIK ANDRÁS NÉ Új magyar szőlőfajták című munkája. Ebben a kötetben 29 csemegeszlőfajtának a nevét és leírását olvashatjuk. A 29 szőlőfajtából 17 női nevet kapott (= 58%)! (Mathiász János és Kocsis Pál keresztezéses fajtáit figyelmen kívül hagyom, mert ezek régebbiek: 98–105.) Az alábbiakban e 29 szőlőfajta elnevezéséről lesz szó röviden.

Lássuk először a nem női névi szőlőfajta-elnevezéseket! *Favorit* (a szőlőfajta előnyös tulajdonságainak reklámcélú összefoglaló elnevezése), *Fűszeres Chasselas* (egy régtől ismert, illetőleg közismert szőlőfajta-hoz való viszonyítás alapján), *Galamb* (?), *Kósa* (a nemesítő, Szegedi Sándor egyik barátjáról nevezte el a szőlőfajtát), *Narancsízű* („Nevét a narancsra emlékeztető fűszeres ízéről kapta”: 108), *Olimpia* (?), *Opus* (a nemesítő, Szegedi Sándor „opusaim”-nak hívta hibridjeit, innen a név: 130), *Piroska* (tökéje vörösbarnás, a vitorla vöröseszöld, a levél erezte részben vörös, fürtje kárminpiros: 123), *Pölöskei muskotály* („nevét Pölöske község nevééről kapta, ahol először természetlét és szaporították”: 120), *Reflex* („A *Reflex* nevet a tökén lévő érett fürtök »rövid élete« miatt kapta”: 134. Ha ugyanis e fajta fürtje érett, egy héten belül le kell szedni, ellenkező esetben a darazsak falják fel, vagy ha esőt kap, vékony héja reped föl: HAJDU EDIT levélbeli közlése), *Rekord* (igen termékeny rügyű és igen bőtermő”: 109), *Téli muskotály* („nevét késői éréséről és muskotályos ízéről kapta”: 110).

S most nézzük a női névi elnevezéseket elnevezés-tipológiai csoportok szerint!

1) a szőlőfajtaról több-kevesebb konkrét információt nyújtó elnevezés: *Boglárka* (Boglárka napján fogyasztható: 113).

2) Tiszteleti (tulajdonnévi elemű) nevek:

A) valamely személy iránti tisztelet, szeretet, nagyrabecsülés a névadás oka: *Angela* (a nevet a nemesítő, Szegedi Sándor egyik munkatársáról adta: HAJDU EDIT közlése), *Éva* („Nevét a fajta egyik nemesítőjéről, Ésik Andrásné (Éva) nevééről kapta”: 115), *Melinda* (a nemesítő, Szegedi Sándor egyik munkatársáról adta e nevet: HAJDU EDIT közlése), *Sarolta* (Szegedi Sándor, a fajta nemesítője feleségéről nevezte el: HAJDU EDIT közlése), *Teréz* (a nemesítő, Szegedi Sándor édesanyjáról adta a nevet: 124).

B) A következő fajták esetében a névadás alapja nem konkrét személy (munkatárs, családtag vagy más) volt, hanem Szegedi Sándor jeles szőlőnemesítőnk (1921–1986) szőlőnévadási „ars poeticá”-ja, melyről munkatársa és tevékenységének egyik

eredményes folytatója, HAJDU EDIT ezt írja: „Dr. Szegedi Sándor, aki a csemegezőlő-nemesítést Katonatelepen Mathiász János és Kocsis Pál után folytatta, szépek és dekoratívnak tartotta magát a szőlő növényt és lián (futó) természetéből adódóan hajlékonynak és könnyednek is, mint a hölgyeket. A szó jó értelmében szerette és tisztelt a női nemet, a körülötte szorgoskodó hölgyeket. E nézőpontból és életfelfogásából adódóan még saját fülem hallatára mondta: „a legszebb fajtáimnak (»opuszaimnak«) női neveket adok” ... Halála után mi folytattuk az általa kezdett megnevezést. Rá emlékezve minden csemegezőlő-hibridjének, amely minősítésre méltó lesz, női nevet fogunk adni” (levélbeli közlés, 2003. I. 31.). A szóban forgó névadási gyakorlatnak köszönhetik létrejöttüket a következő szőlőnevek: *Angéla, Anna, Csilla, Eszter, Fanny, Flóra, Gréti, Karola, Lidi, Lilla, Melinda, Mónika, Orsi, Sarolta*.

Hivatkozott irodalom:

- CSEPREGI PÁL–ZILAI JÁNOS 1989. *Szőlőfajtaismeret és -használat*. Budapest, Mezőgazdasági Könyvkiadó.
- HAJDU EDIT, ÉSIK ANDRÁSNÉ 2001. *Új magyar szőlőfajták*. Budapest, Mezőgazda Kiadó.
- HAJDU EDIT 2003. (Az újabb szőlőelnevezésekkel kapcsolatos levélbeli közlései, melyeket ezúton is köszönök)
- ILLÉS SÁNDOR 1977. *A homok óriása*. Budapest.
- KISS JENŐ 1991. A magyar szőlészeti nevezéktan néhány kérdéséről. *Magyar Nyelvőr* 59–68.
- RÁCZ JÁNOS 1997. *Kétszáz magyar szőlőnév*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 208. sz. Budapest.
- SOLTÉSZ MIKLÓS (szerk.) 1998. *Gyümölcsfajtaismeret és -használat*. Budapest, Mezőgazda Kiadó.

KISS JENŐ

A RÓMAI BIRODALOM LEGIÓINAK NÉVADÁSA

1. A *legio* a római kori hadsereg legnagyobb szervezeti egysége volt. (A *legio* szó a latin *legere* 'kiválaszt, összegyűjt' igéből származik. A római *legiókhoz* l. részletesen RITTERLING 1924–25; LE BOHEC 2000.) A római királyság korában (Kr. e. 753?–509) a *legio* az egész hadsereget jelentette, amely mintegy 3000 főből állt. Később a köztársaságkorban (Kr. e. 509–27) a hadsereg létszámát megemelték és azt két 4500 fős *legióra* osztották, amelyek parancsnoka a két *consul* volt. Háborús helyzet esetén gyakori volt új *legiók* felállítása: a második pun háború idején (Kr. e. 218–201) például húszra nőtt a számuk. A mariusi hadseregreformmal (Kr. e. 105 körül) egy *legio* létszáma 6000 főre emelkedett, ez a szám a késői császárkorig állandó maradt, amikor is a *legiókat* gyorsan mozgó 1000 fős csapatokra osztották.

A *legiók* száma a Iulius Caesar halálát követő polgárháborús időszakban 60-ra duzzadt fel, ezek nagy részét Augustus uralkodása kezdetén leszerelték, így a császárkor elején (Kr. e. 27) a római hadseregnek 28 *legiója* volt. A harcok során néhányat az ellenség teljes egészében elpusztított, de a császárok újakat is állítottak fel; így a